

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2018 – Kış / Winter
Sayı/Issue: 42 - Sayfa / Page: 129-154
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 20.10.2018
Kabul/Accepted: 28.11.2018
Araştırma Makalesi / Research Article

TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLER: SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

SYRIANS IN TURKEY: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Doç. Dr. Murat AKTAŞ
Muş Alparslan Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
muratmha@hotmail.com

Öz

Mart 2011’de başlayan ve iç savaşa dönüşen rejim karşıtı protestolar nedeniyle, Suriye nüfusunun yarısından fazlası komşu ülkelere kaçmış ya da ülke içinde göç etmek zorunda kalmıştır. Yüz binlerce insan ölmüş, 5.5 milyondan fazla Suriyeli ülkeyi terk ederek başka ülkelere sığınmıştır. Altı milyondan fazla Suriyeli ülke içinde yerlerinden edilmiştir. Bu olaylardan etkilenenlerin yarısından fazlası kadın ve çocuklardan oluşmaktadır. En büyük Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan Türkiye aynı zamanda dünyada en çok mülteci bulunduran ülke konumuna gelmiştir. Türkiye’de bu denli kapsamlı bir göç dalgasına hazırlıksız olmasına rağmen Suriye’deki yıkıcı iç savaşın başlamasından bu yana “açık kapı” politikası izleyerek 3.5 milyondan fazla Suriyeliyi kabul etmiştir. Başlangıçta, Türk makamları kendilerine sığınan Suriyelilerin kısa sürede geri döneceğini düşünerek “misafir” olarak tanımlamışlardır. Ancak, Suriyelilerin yakında geri dönmeyeceği anlaşıldığında, yeni bir kapsamlı göç yasası hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. Zira eski iltica rejimi milyonlarca sığınmacının ihtiyaçlarına cevap vermiyordu. Suriye’de çatışmaların başlamasından bu yana Türkiye’de hükümet ve vatandaşlar büyük bir cömertlik örneği göstererek eğitim, sağlık, istihdam ve birçok konuda çeşitli hizmetler sunmuşlardır. Ancak Türkiye’deki Suriyelilerin hala yaşadığı bir takım sorunlar bulunmaktadır. Suriyeli sığınmacıların yaşadığı sorunları ele alan bu

çalışma; çözüm önerileri geliştirerek daha etkin bir göç yönetimi olanaklarını araştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeliler, sığınmacılar, mülteciler, göç, Türkiye.

Abstract

As the protests against the regime started in March 2011 and turned into civil war, more than half of the Syrian population either fled to the neighbouring countries or had to move within the country. Hundreds of thousands of people have died, 5.5 million Syrians have fled the country as asylum seekers or refugees, and more than 6 million Syrians are displaced within the country. More than half of those affected are children and women. Turkey is the host country with the largest Syrians asylum seekers population in the world and home to the largest refugee population in the world. Although Turkey has caught unprepared for the wave of migration from Syria it has followed an “open door” policy since the outbreak of the devastating civil war in Syria and hosted more than 3.5 million Syrian. Initially, the Turkish authorities described millions of Syrians as “guests”, thinking that these masses would soon return to their home country. However, when it was realized that the Syrians would not return soon, an immigration bill was drafted, as the asylum regime in the past did not respond to the needs of asylum seekers. Since the beginning of the Syrian conflicts, the government and people of Turkey have demonstrated a significant generosity in supporting refugees and integrating them into national services, including health, education, employment and other municipal and social services. Nevertheless, there are still a number of problems experienced by the Syrians in Turkey. This study aims to explore the problems experienced by Syrian asylum seekers and to develop solution proposals and explore more effective migration management possibilities.

Keywords: Syrians, asylum seekers, refugees, migration, Turkey.

Giriş

Suriye Arap Cumhuriyeti’nde 2011 Mart ayında rejime karşı başlayan protestolar ve bunu müteakiben gelişen şiddet olaylarının ülke geneline yayılarak iç savaşa dönüşmesiyle can güvenliği tehlikeye düşen Suriyelilerin yaklaşık yarısı ya komşu ülkelere kaçmış ya da ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Ülke geneline yayılan şiddet olayları ve iç savaş ile beraber göçün yoğunluğu da gittikçe artmış ve Suriyelilerin büyük bir kısmı başta Türkiye olmak üzere, komşuları Ürdün, Lübnan Mısır ve Irak gibi ülkelere göç etmişlerdir. Suriyelilerin bir kısmı da AB ülkelerine sığınmıştır. Suriye’de iç savaş başladığından beri “açık kapı” politikası izleyen Türkiye, buradan en çok göç alan ülke haline gelmiştir. Suriye’den gelen sığınmacıları önce “misafir” olarak kabul eden Türkiye daha sonra “geçici koruma” sağlayarak sığınmacıların yaşam standartlarını

yükseltmeye çalışmıştır. Türkiye, bu çapta büyük bir göçe hazırlıksız yakalanmasına rağmen bu sığınmacılar için kurduğu kamplarda önemli hizmetler sunmuştur. Hatta Suriye sınırına yakın yerlerde kurulan mülteci kamplarından ulusal ve uluslararası basında övgüyle söz edilmesinin Suriyelilerin Türkiye'ye sığınmasında “özendirici” rol oynadığı ile ilgili haberler bile basına yansımıştır.¹

Suriye'deki iç karışıklıklar ve çatışmaların başlamasıyla gelişen göçler, Türkiye ve diğer komşu ülkeler gibi Avrupa Birliği (AB) ülkelerini de etkilemiştir. Sığınmacıların bir kısmının AB ülkelerine geçmesiyle birlikte bazı AB ülkelerinde mülteciler ve göçmenlerle ilgili tepkiler gündeme gelmiş ve iç siyaset malzemesi haline gelmiştir. Böylece göçmenlerle ilgili gittikçe artan tartışmalar AB'yi bu konuda çeşitli politikalar geliştirmek konusunda harekete geçirmiştir. Avrupa Birliği, üye ülkelere yönelik göçü engellemek veya en azından minimum düzeyde tutabilmek amacıyla sınır hattındaki ülkelerle anlaşarak çeşitli önlemler almaya çalışmıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği kendisiyle tam üyelik müzakereleri yürütmekte olan Türkiye'nin geri kabul antlaşmasını imzalaması için girişimlerde bulunmuştur. AB'nin 2003 yılında Türkiye'ye önerdiği geri kabul anlaşması, 2005 yılından itibaren yürütülen müzakereler sonucunda 2013 yılında imzalanmıştır. Peki, bu düzenlemeler Suriyeli sığınmacı ve mülteci sorununu çözebildi mi? Bir kısmı yedi yılı geride bırakan Türkiye'deki Suriyelilerin yaşadığı temel sorunlar nelerdir? Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının soruna bakışı ve konuyla ilgili yaşadığı sorunlar nelerdir? Bu yoğun göç dalgası daha iyi nasıl yönetilebilir?

Türkiye'deki Suriyeliler ve Sayıları İle İlgili Tartışmalar

Tunus'ta 2010 yılının Aralık ayında “Arap Baharı” olarak adlandırılan halk ayaklanmalarının başlamasının ardından, ayaklanmalar Suriye'ye de sıçramıştır. Suriye'de Mart 2011'de başlayan gösteriler güvenlik güçlerinin sert müdahalesi ile gittikçe ülke geneline yayılan ayaklanma ve çatışmalara dönüşmüştür. Ardından iç savaşa dönüşen ayaklanma ve çatışmalar ülkenin büyük bir kısmını harabeye çevirirken, aynı zamanda çevresinde de büyük sosyal, siyasal ve ekonomik etkiler yaratmaya devam etmektedir. Yaşanan çatışmalarla birlikte meydana gelen ölümler ve göçler

¹ Bkz: Derya Kap, Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları, Akademik Perspektif, 19 Ocak 2015, <http://akademikperspektif.com/2015/01/19/suriyeli-multeciler-turkiyenin-mustakbel-vatandaslari/>, Erişim Tarihi: 23.10.2017.

beraberinde milyonlarca insanı etkileyen trajedilerin yaşanmasına neden oldu.

Merkezi Londra'da bulunan Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'nin verilerine göre; Mart 2011'de başlayan iç savaşta 353 935 kişinin öldüğünü bildirilmektedir. Çatışmalarda ölenlerin yaklaşık üçte birinin sivil olduğu belirtilen raporda; 106 390 sivilin 19 811'nin çocuk ve 12 513'nün de kadın olduğu belirtilmektedir. Geriye kalanların 63 820'si doğrudan rejim askeri ve 58 130'u rejim yanlısı güçlerden oluşmaktadır. Bunların da 1 630'u Lübnan Hizbullahı, 7 686'sı ise değişik Şii grupların militanlarından oluşmaktadır. Rapora göre; 63 360 El Kaide ve IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) gibi cihatçı ve İslamcı örgüt mensubu da bu çatışmalarda öldü. Yine aynı raporda değişik cihatçı gruplar ve isyancılardan oluşan 62 039 kişinin öldüğü belirtilmektedir. Ayrıca 196 kimliği tespit edilemeyen ölü olduğu belirtilmektedir (<http://www.liberation.fr>).

Sputnik News'in Fransızca internet sitesinde yer alan ve değişik kaynaklara dayandığı bir haberde ise savaşın yedinci yılında ölenlerin sayısının 350 000 ile 465000 arasında olduğu belirtilmektedir. (<https://fr.sputniknews.com>). UNİCEF'in 12 Mart 2018 tarihinde yayınlanan raporunda da bu çatışmalar nedeniyle 3 milyon insan yaralandığı belirtilmektedir. Bunların yarısından fazlası (1,5 milyondan fazla insan) bu çatışmalar nedeniyle sakatlandı. Yine bunların 86 000'i ise bir veya birden fazla yakınına kaybetti (Jacob, 2018).

Dünya Bankası'nın konuyla ilgili raporunda da 2017'nin başında ülkedeki evlerin %7'sinin tamamen yıkıldığı % 20'sinin ise zarar gördüğü ve bu tarihe kadar savaşın Suriye'ye maliyetinin 226 milyar dolardan fazla olduğu belirtilmektedir. Bu rakamlar çatışmalar başlamadan önce Suriye'nin 2010 yılındaki gayri safi yurt içi hasılasının (GSYH) 4 katına tekabül etmektedir (<http://www.worldbank.org>).

Suriye'deki çatışmalardan dolayı nüfusun % 65'inden fazlasının yerinden yurdundan koparılarak göç etmek zorunda kaldığı belirtilen Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin raporunda da yaklaşık 5.6 milyon Suriyelinin başka ülkelere sığındığı belirtilmektedir. Raporda 6.5 milyondan fazla Suriyelinin de ülke içinde göç etmek zorunda kaldığı belirtilmektedir. Ayrıca Suriyelilerin % 70'inin yoksulluk sınırının altında yaşam mücadelesi verdiği belirtilmektedir (<http://www.unhcr.org/fr/urgence-en-syrie.htm> l).

Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği tarafından yapılan açıklamalara bakıldığında Suriye'de yaşanan çatışmalar yaklaşık yirmi yıl önce Ruanda'da yaşanan soykırımdan bu yana dünyadaki en büyük

sığınmacı ve mülteci akınının yaşanmasına neden oldu. (<http://www.telegraph.co.uk>). Ancak kadar büyük bir sığınmacı ve mülteci dalgası ve ortaya çıkardığı devasa sorunlara rağmen dünya ülkeleri gereken yardımların yapılması konusunda yetersiz kaldı (Efe, 2015: 12).

Suriye’de yaşanan çatışmalar komşu ülkeleri de derinden etkilerken, bu savaştan en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Suriye’deki iç savaştan kaçanların yarısından fazlasına ev sahipliği yapan ve dünyadaki en büyük sığınmacı bulunduran ülke konumunda olan Türkiye ise bütün ekonomik ve sosyal sorunlarına rağmen bu sığınmacıları barındırmaya devam etmektedir. Türkiye, sığınmacılara sağladığı insani yardım, eğitim, sağlık ve mesleki eğitim hizmetleri ile onların sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik sunduğu olanaklar bakımından diğer ev sahibi komşu ülkelere göre daha iyi standartlar sağlamıştır. (<http://www.orsam.org.tr>).

Sosyal, siyasi ve ekonomik açıdan Türkiye’ye büyük zararlar veren Suriye’deki iç karışıklıklar ve çatışmalar nedeniyle 3 milyon 500 binden fazla Suriyelinin Türkiye’ye sığındığı resmi makamlar tarafından yapılan açıklamalarda dile getirilmektedir. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu 15 Şubat 2017’de mülteci ve göçmen sayısının 3 milyon 551 bin 78’e ulaştığını açıkladı (Çetingüleç, 2017). Avrupa Komisyonu’nun 11 Haziran 2018 tarihli raporunda da Türkiye’deki mültecilerin sayısının 3.9 milyonu aştığı belirtilmektedir. Buna göre Türkiye dünyadaki en fazla mülteci nüfusunu barındıran ülke haline gelmiştir.” (https://ec.europa.eu/echo/where/europe/turkey_en).

Türkiye’deki Suriyelilerin sayısı ile ilgili farklı rakamlar gündeme getirilmekle birlikte uzmanlar Türkiye’deki mülteci sayısının 3.5 milyondan fazla olduğunu belirtmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye’ye kitlesel olarak akın etmiş olan Suriyelilerin sayılarını kesin olarak saptamak gerçekten de oldukça güçtür. Bunun çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Öncelikle Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin geri dönecekleri düşüncesiyle ilk geldikleri Nisan 2011’den Ocak 2013’e kadar düzenli bir şekilde kaydı tutulmamıştı. Diğer yandan Suriye’deki çatışmalar yoğunlaşınca bir günde 100 bin civarında Suriyelinin sınırı geçtiği görüldü. Ancak bir günde 100 bin civarında sığınmacının kaydını tutmak da teknik olarak kolay bir iş değildi. Dolayısıyla bu kadar yoğun bir şekilde sığınmacı akınına uğrayan ve bu denli kitlesel bir göçe hazırlıksız yakalanan Türkiye’nin bu kadar çok sayıda insanın kaydını tutması mümkün olmamıştı. Bu yüzden Türkiye’deki Suriyelilerin bir kısmı kayıt altına alınamadı. Bir kısmına ise Türkiye’ye girdikten sonra ulaşamadı. Ulaşılabilenlerin bir kısmı ise zaten Türkiye’de kalmak istemediklerinden kayıt olmak

istememediler. Yine bunların bir kısmı ilerde sınır dışı edilme korkusundan, bir kısmı da sığınma talepleri ile ilgili bilgileri ve kayıtlarının daha sonra Suriye hükümetinin eline geçmesinden korktuğu için kayıt olmaktan kaçındı. Ayrıca sığınmacılar son derece dinamik gruplardan oluşmaktadır. Sürekli gelenlerin yanı sıra Suriye'ye geri dönenler, AB ülkeleri başta olmak üzere yurtdışına çıkanlar bulunmaktadır. Yine ayrıca ülke içinde yer değiştirenler, doğanlar ve ölenler bulunmaktadır (Dedeoğlu, 2016: 9-10). Bütün bu nedenlerde sığınmacıların tümünün kaydının tutulması ve sayıları ile ilgili kesin rakamlara ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Türkiye'deki Suriyelilerin sayıları ile ilgili farklı rakamların verilmesi bu şekilde açıklanabilir.

Bu sayılarla ilgili bazı farklılıklara rağmen genel olarak Türkiye'de yaşayan 3.5 milyondan fazla Suriyelinin yaklaşık % 6'ı sınıra yakın yerlere kurulan kamplarda yaşamını sürdürmektedir. Kamplar dolunca bu sığınmacıların büyük bir bölümü başta İstanbul gibi büyük şehirler olmak üzere ülke geneline yayılmış ve halen kampların dışında yaşamaktadır. Avrupa Komisyonu'nun raporuna göre de Türkiye'deki Suriyelilerin % 94'ü kampların dışında yaşamaktadır (https://ec.europa.eu/echo/where/europe/turkey_en).

Bugün Türkiye'nin hemen hemen bütün illerinde Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. Sığınmacıların bir kısmı Urfa, Hatay, Kilis, Gaziantep gibi sınır kentlerinde akrabalarının yanında veya herhangi bir yerde yaşamaya çalışmaktadır. Ancak özellikle İstanbul'da büyük bir Suriyeli nüfusu olduğunu da belirtmek gerekir. İzmir ve Çanakkale gibi bazı kentler ile bazı kasabalarda da AB ülkelerine geçmek niyetiyle yığılmış sığınmacı nüfusu bulunmaktadır.

Türkiye'de merkezi düzeyde göç politikasının en üst belirleyicisi Bakanlar Kuruludur. Bakanlar Kurulu, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 105. maddesi ile düzenlenen Göç Politikaları Kurulu ile bu görevini gerçekleştirir. Kurul, bazı bakanlar ve Göç İdaresi Genel Müdürü'nden oluşmaktadır. Kurulun sekretarya hizmetleri Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne yürütülür. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bu alanda kamu politikasının yürütülmesi, iş ve işlemlerin yapılmasından sorumludur (Demirhan ve Aslan, 2015: 23-62).

Yerel düzeyde göç politikalarının uygulanmasından genel olarak valiler sorumlu olmakla birlikte bu görevi Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile Afet ve Acil Durum İl Müdürlükleri üzerinden yürütmektedirler. Bu müdürlüklerin görevleri farklı olmasına karşın aralarında bir koordinasyon ve işbirliği bulunmaktadır (Demirhan ve Aslan, 2015: 23-62). Suriyeliler Türkiye'ye geldiklerinde önce AFAD,

sonra İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından sığınmacılara sınırdan girerken bir kimlik numarası verilmeye başlandı. Ayrıca kamplarda yaşayanları kaydetmeye, kentlerdeki diğerlerini de saptamaya yönelik çalışmalar da bu şekilde yürütüldü (Dedeoğlu, 2016: 9-10).

Türkiye’de önemli sorunlar yaşayan Suriyeli sığınmacıların büyük bir kısmının başlangıçtaki birincil hedefi daha iyi bir hayata kavuşmaktan ziyade hayatta kalmaktır. Bu sığınmacılar hala barınma, güvenlik, beslenme, sağlık, yasal statü, istihdam ve eğitim ile entegrasyon gibi alanlarda çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Suriyeli sığınmacıların bu sorunlarının çözümü konusunda AFAD ve birçok yerel yönetim birimi ve sivil toplum örgütü, hatta yer yer sivil vatandaşlar önemli hizmetler sundular ve sunmaya devam etmektedirler. Hatta Türkiye’deki Suriyelilerin barındırılması yönünde yürütülen çabalar bazı AB yöneticileri tarafından da dünyaya örnek gösterildi. Örneğin AB ülkelerinde göçmenlere yönelik tepkiler gittikçe büyürken, AB Konseyi Başkanı Donald Tusk, “Türkiye’nin göçmenleri barındırma konusunda dünyaya örnek olduğunu” belirterek bu konuda Türkiye’yi öven açıklamalar yaptı (<http://www.haberler.com>). Ancak bütün bu özveri ve çabalara rağmen sığınmacıların yaşadığı sorunlar da az değildir. Diğer sorunların bir kısmının nedeni olarak da gösterilebilecek olan en önemli sorun, hukuki statü sorunudur. Ayrıca özellikle kadınlar ve çocukların yaşadığı ciddi sorunlar bulunmaktadır.

Yasal Statü İle İlgili Sorunlar

Türkiye, Suriye’de çıkan çatışmaları müteakiben göç dalgasının başlaması ile birlikte “açık kapı” politikası izleyerek bunları kitlesel olarak kabul etti. Geçişlerde güvenlik zafiyeti veya buna benzer sorunların yaşandığı durumlarda, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ülkeye girişlerin engellenmemesi yönünde çağrılarda bulundu (<http://ailetoplum.aile.gov.tr>). Türkiye de komşusundan gelen bu kitlesel göç dalgası karşısında cömert bir şekilde davranarak gelenleri kabul etti.

Ancak Suriyeliler Türkiye’ye ilk gelmeye başladıklarında Türkiye mevzuatında Suriyeliler için herhangi bir düzenleme bulunmamaktaydı. Bu yüzden devlet kendisine sığınan Suriyelileri başlangıçta “misafir” olarak ağırladı. Medya ve basın yanı sıra resmî beyanlarda da, hukuken herhangi bir karşılığı bulunmayan “misafir” tanımlaması başlangıçta sık sık kullanıldı. Sınır komşusu olan Suriye’den gelen bu milyonlarca misafirin misafirlikleri sona erdiğinde ülkelerine geri dönecekleri beklentisi vardı. Türkiye sahip

olduğu imkânlar çerçevesinde her ne kadar kendisine kitlesel olarak sığınan bu Suriyelilerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışsa da misafirlerin herhangi bir hukuki statüsü ve kendilerini kabul eden devlete yüklediği bir sorumluluk bulunmamaktaydı. Dolayısıyla misafir umduğunu değil bulduğunu yiyecek ve ancak ev sahibi ülkenin kendisine sunabildiği olanaklardan faydalanabilecekti.

Türkiye Cenevre Sözleşmesi'ne koymuş olduğu coğrafi çekince nedeniyle zaten hukuki olarak Avrupa dışından gelerek kendisine sığınanlara mülteci statüsü verememektedir. Fakat Suriyelilerin en azından çok büyük bir kısmının kısa sürede ülkelerine dön(e)meyeceği anlaşılınca, Türkiye kapsamlı bir yeni göç yasası hazırlayarak Suriye'den gelenlere "geçici koruma" sağlamak durumunda kaldı. Bu yüzden 2011 yılında Türkiye'ye ilk gelen Suriyeliler "yasal anlamda herhangi bir statüye sahip olamadılar. Bu durumda, kabul edilen Suriyelilerin statüsü ilk aşamada 'misafir' olarak belirlenmiştir. (...) Ulusal mevzuat veya uluslararası hukuk çerçevesinde bir karşılığı olmayan bu tanım ile Suriyeliler yasal bir statüden mahrumdurlar." (<http://ailetoplum.aile.gov.tr>).

Ardından Türkiye'nin 2012 yılının Mart ayında İçişleri Bakanlığı Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin 62 Nolu Yönerge'yi yürürlüğe koydu. Suriyeliler için geçici koruma rejimi uygulamasına geçilmesiyle birlikte daha önce "misafir" olarak görülen Suriyeli sığınmacılar "geçici koruma statüsüne" kavuştular. "Ancak ulusal mevzuatta geçici koruma rejimine dair açık bir düzenleme olmadığından bu statü ile ne kast edildiği muğlak kalmıştır." (<http://ailetoplum.aile.gov.tr>).

Geçici koruma rejiminin nasıl uygulanacağı ile ilgili yönerge yürürlüğe konmuş ancak yine Aile ve Toplum Bakanlığı'nın resmi sitesindeki ifade ile;

"...yönergenin gizlilik gerekçesi ile erişime açık olmaması şeffaflık sorununu gidermekten uzak kalmıştır. BMMYK Türkiye'de uygulanan geçici koruma ile geri göndermeme ilkesinin gözetilmesi, koruma ve yardım sağlanması ve gelenlerin acil ihtiyaçlarının karşılanması bakımından uygulanan korumanın uluslararası standartlara uygun olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Ancak 2013 yılına değin Suriyelilerin statüsü, gerek misafir olarak anıldığı dönemde gerekse de geçici koruma rejimi altına alındığı dönemde bir netlik kazanmamıştır." (<http://ailetoplum.aile.gov.tr>).

Diğer yandan milyonlarca Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye'nin tam da bu dönemde AB ile üyelik müzakerelerini

yürütüyor olması, ona göç ve iltica mevzuatını AB müktesebatı ile uyumlu hale getirmesi zorunluluğunu getirmiştir. Bu bağlamda AB müktesebatı ile uyumlu kapsamlı bir göç yasası hazırlanarak 2013'te yürürlüğe konmuştur (Demirhan ve Aslan, 2015: 23-62).

Kavram Kargaşası ve Tanımlama Sorunu

Türkiye'deki Suriyelilerin statüsü ile ilgili bu belirsizlik aynı zamanda onlarla ilgili kullanılan tanımlamalara da yansımıştır. Kitlesel olarak Türkiye'ye sığınan ve bir kısmı buradan AB ülkelerine göç eden Suriyeli sığınmacılar ile ilgili yapılan yayınlarda "misafir" ve "geçici koruma altındaki Suriyeliler" gibi terimlerin yanı sıra "Suriyeli göçmenler", "Suriyeli mülteciler", "Suriyeli sığınmacılar" ve "uluslararası koruma başvuru sahibi" Suriyeliler gibi terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Oysa bu kavramlar birbirine yakın gibi gözükse de aslında bunların her birinin farklı anlamları ve farklı hukuki karşılıkları bulunmaktadır. Burada Türkiye'deki Suriyelileri tanımlamak için kullanılabilecek en doğru kavram olan sığınmacıdır. Sığınmacı; ülkesinde ırkı, dini, dili, sosyal konumu, siyasal düşüncesi veya kültürü nedeniyle kendisini baskı altında hissederek devletine olan güvenini kaybetmiş ve bu nedenlerden dolayı can güvenliği olmadığı düşüncesi ile ülkesini terk ederek, başka bir ülkeye sığınanlara denmektedir. Bu nedenlerle ülkesini terk ederek başka bir ülkeye sığınmış olan sığınma talebinde bulunmuş ancak sığınma talebi henüz kabul edilmemiş, hala inceleme aşamasında olan veya henüz sığınma talebinde bulunmamış kişiler de sığınmacı olarak görülmektedir (Kılıç, 2010; Çalık, 2015).

Dolayısıyla sığınmacı kavramı genellikle, mülteci statüsü almaya yönelik başvuruları hükümet ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından karara bağlanmasını bekleyen kişiler için kullanılmaktadır. Yani sığınmacı, mülteci olarak uluslararası koruma arayan ancak statüleri henüz resmi olarak tanınmamış kişilere denmektedir. Bir diğer ifadeyle mültecilikten önceki kategoriyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Dolayısıyla sığınmacı aday mülteci konumundadır. Mülteci olma şartlarını taşıyıp taşımadığının belirlenmesi süreci boyunca kişi sığınmacı statüsündedir. Statüleri resmi olarak tanınmamış da olsa, sığınmacılar menşei ülkelerine zorla geri gönderilemezler, can güvenlikleri ve haklarının korunması gerekir (Başak, 2011; Aktaş ve Öztekin, 2017).

Sığınma hakkı genel olarak bir insanın ırkı, dini, dili, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için uyruğunda bulunduğu

ya da ikamet ettiği devletteki baskılardan kaçarak başka bir ülkeye sığınma hakkını ifade etmektedir. Yani bu hak sığınma aranan devlete dair bir haktır. Ancak uluslararası hukuka göre gerek devletin gerekse bireyin sığınma hakkına ilişkin durumu incelendiğinde bir devletin yabancıların ülkesine girmesi ve ülkesinde kalması hususunda tek yetkili olduğu görülmektedir.

Uluslararası hukukta “mülteci” kavramı, “ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu” için vatandaşı olduğu, doğduğu, büyüdüğü ve oturduğu ülkeyi terk eden ve orijin ülkesine dönemeyen veya dönmek istemeyen kişileri ifade etmektedir. Birleşmiş Milletler bünyesinde imzalanan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Birleşmiş Milletler Cenevre Sözleşmesi mülteciyi şöyle tanımlamaktadır:

“...ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen, yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs.” (Dost, 2014:31).

Çevresinde sosyal, siyasal ve ekonomik sorunları bulunan dışarıya yoğun bir şekilde göç veren ülkelere komşu olan ve göç yolları üzerinde bulunan Türkiye bu konudaki mevzuatını oluştururken göç ve mülteci akınına karşı bir takım önlemler almıştır. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi’ni 1961 yılında kabul eden Türkiye, 1967 yılında Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol’ü de kabul etmiş ancak Cenevre Sözleşmesi ile düzenlenen coğrafi sınırlama ilkesini sürdürmeyi tercih etmiştir. Bu yüzden Türkiye Avrupa dışından gelerek kendisine sığınanları mülteci olarak kabul etmemektedir. Dolayısıyla Türkiye’ye sığınan Suriyelileri mülteci olarak tanımlamak hukuki olarak mümkün görünmemektedir. Türkiye’deki Suriyelilerin çok büyük bir kısmı geçici koruma altındaki Suriyelilerdir. Onların statüleri açıkça ve en doğru şekilde böyle ifade edilebilir. Bunun dışında Türkiye’deki Suriyeliler için kullanılacak başka bir tanım ancak “sığınmacılar” veya “uluslararası koruma altındaki sığınmacılar” olabilir. Bunun dışındaki mülteci ve göçmen kavramları Türkiye’deki Suriyelilerin konum ve statüleri ile ilgili gerçeği yansıtmayan tanımlamalardır. Bu doğru olmayan tanımların kullanılması aynı zamanda Türkiye’deki Suriyelilerin günlük

yaşamdaki haklarının belirlenmesi ile ilgili bazı sıkıntıları da beraberinde getirmektedir.

Türkiye'deki Suriyelilerin statüleri ile ilgili tartışmalar devam ederken zaman zaman Suriyelilere vatandaşlık verilmesi ile ilgili tartışmalar da gündeme gelmektedir. Ancak bu konunun geniş bir vatandaş kesimi tarafından tepkiyle karşılandığı gözlenmektedir. Araştırmalar ortak bir tarihi geçmişe sahip olma, dindaş ve mezhepdaş olmanın Türk toplumu ile kültür birliği için yeterli olmadığını göstermektedir. Suriyelilere vatandaşlık verilmesine toplumun ancak % 7.7'i destek vermekte ve % 84.5'i ise karşı çıkmaktadır (Dedeoğlu, 2016:10).

İstihdam ve Ekonomik Sorunlar

Ankara'nın Suriye'de çatışmalar ve sığınmalar başladığından beri Suriyeli sığınmacılar ile ilgili son derece hassas ve misafirperver bir dil kullanmasına ve bu konuda çok sayıda kamu kurum ve kuruluşunu harekete geçirmesine rağmen, hala Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin çeşitli sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Konuyla ilgili araştırmalar hala çok sayıda Suriyeli sığınmacının iş, sağlık ve eğitim gibi konularla ilgili önemli sorunlar yaşadığını göstermektedir. Ayrıca araştırmalar Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin % 67'sinin yoksulluk sınırının altında yaşadığını göstermektedir (Carlier, 2018:7).

Araştırmalar çok sayıda Suriyeli çocuğun açlık ve yoksulluk nedeniyle ailelerinin geçimine katkıda bulunmak için çalışmakta olduğunu veya çalışmak zorunda kaldığını göstermektedir. Suriyeli çocukların bir kısmı sigara veya kâğıt mendil gibi ürünler satarak ailelerinin geçimine katkıda bulunmaya çalışırken bir kısmı da dilenmektedir. Suriyeli erkek çocukların çoğunun kayıt dışı çalıştığına dikkat çekilen TİSK raporuna göre; işverenlerin Suriyeliler sayesinde düşük maliyet imkânına kavuştuğu belirtilmektedir. Suriyelilerin yoğun olarak bulunduğu yerlerde yerel halkın tarım sektörü ve fabrikalarda işçi olarak çalışmak istemediği belirtilen raporda; bu alanda iş gücüne büyük ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. (<http://tisk.org.tr/>).

Genel olarak Türkiye'nin göç politikaları, emek göçüne ilişkin düzenleme ve uygulamalar içermediğinden göçmenlerle ilgili düzensizlik ve kontrolsüzlük yıllarca ciddi sorunlar oluşturmuştur. Göçmenlerle ilgili düzenleme ve uygulamalar on yıllar boyunca Türk soylu veya Balkanlar ve Kafkasya'dan gelen Müslüman muhacirlerle sınırlı kalmış ve Ortadoğu, Asya ve eski Doğu Bloğu ülkelerinden gelen göçmenler çoğunlukla kaçak olarak çalışmıştır (İçduygu, 2004: 25-36). Böylece ülkeye emekleri ile katkı yapan geniş bir insan kitlesi

görünmez kabul edilerek, yasal düzenleme dışında bırakılmıştır. Bu görünmezlik, aynı zamanda göçmenlerin ülkede yaşadıkları sorunlarla ilgilenilmesinin ve kaçak göçmenlere karşı daha insani bir yaklaşımın geliştirilmesinin önünde de ciddi engeller oluşturmuştur. Yasal düzenlemelerin dışında kalan göçmenler; Türkiye'nin geniş kayıt dışı ekonomisi için ucuz ve güvencesiz insan yığınları oluşturmuştur. Bu göçmen kitlesi göç politikasının takipçisi olan güvenlik güçleri için de ayrıca suç vakası olarak da ortaya çıkmasına neden olmuştur (Aktaş, 2015).

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların da çalışma izinleri olsun ya da olmasın geniş bir alanda çalıştıkları açıkça görülmekte ve bunlarla ilgili insani veya değişik nedenlerle yasal işlem yapılmamaktadır. Çünkü Suriyeli sığınmacıların çok önemli bir bölümü hayatlarını sürdürebilmek için çalışmak zorundadır. Ancak ikamet izinleri olmasına rağmen büyük çoğunluğunun ikamet belgesinde "çalışamaz" ibaresi yer almaktadır. Buna karşın bu "çalışamaz" ibaresi pratikte çalışmalarına engel olmamaktadır. Bu durum Suriyeli sığınmacıları sadece işverenler için daha ucuz işgücü haline getirmektedir. İnşaat, tekstil ve tarım gibi sektörler başta olmak üzere birçok sektörde ağır koşullarda ve cüzi ücretlerle çalışan sığınmacılara ödenen ücretler de gelenlerin artmasıyla birlikte daha da düşmektedir. Ayrıca üretimden izole yerlere kurulmuş olan kamplardan ziyade dışarıda yaşayanların istihdam edilmeye daha yatkın olması dikkat çekmektedir. Sonuçta Suriyeli sığınmacılar da dünyanın değişik coğrafyalarında ağır yaşam koşullarına katlanmaya çalışan göçmen işçilerin çoğunluğu gibi en ağır işlerde, en az ücretle, sağlıksız, güvencesiz, sigortasız şekilde çalışarak hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Yasal boşluk nedeniyle Suriyeliler ucuz işgücü olarak kullanılmaktadır. Fakat hayatlarını sürdürebilmek için Suriyeli sığınmacıların düşük ücretleri kabul etmesi Türk işçilerini de olumsuz etkilemektedir (Çeliker, 2014).

Suriyelilere çalışma izni çıktığında bu kez işsizlik ve geçim sorunu yaşayan Türkiye'deki yerli işçilerin bir kısmı tepki göstermektedir. Nitekim bu benzeri sorunlar çok yaygın olmasa da zaman zaman bazı gerginliklerin ortaya çıkmasına ve bir tür güvenlik ve asayiş sorunun yaşanmasına da neden olmaktadır. Bu da sorunun diğer bir boyutunu oluşturmaktadır. Çünkü Türkiye gibi işsizliğin (2017 verilerine göre % 11) yüksek olduğu özellikle de gençlerin % 19.3'ünün işsiz olduğu bu ülkede 3.5 milyon Suriyelinin olması beraberinde ciddi sorunlar getirmektedir (Carlier, 2018:7).

Nitekim TİSK'in yaptığı kapsamlı bir araştırmanın da gösterdiği gibi işgücü piyasasının Suriyeli sığınmacıların varlığı

nedeniyle çalışanlar aleyhine ucuzlaması ve yerel halktan işini kaybedenlerin sayısının artması Suriyelilere karşı bir tepkinin oluşmasına neden olmuştur. Bu tepkiler özellikle Suriyelilerin yoğun olduğu bölgelerde ciddi gerginliklere de yol açabilmektedir. TİSK'in araştırmasına katılanların % 56.1'i Suriyelilerin ellerinden işlerini aldığını belirtmiştir. Sınırda yakın bölgedeki illerde ise bu oran çok daha yükselerek % 68.9'a ulaşmaktadır (Erdoğan ve Ünver: 2015). Bu yüzden TİSK'in raporunda belirtildiği üzere bir işletmede, çalışan sayısının en fazla % 10'a kadar Suriyeli olması önerilirken tarım sektöründeki mevsimlik işlerde ise bu sınırlamaya gerek duyulmamaktadır. Mühendislik, sağlık ve eğitim alanına gelince; nitelikli olan Suriyelilerin bu alanlarda çalıştırılması, bağlı bakanlıkların iznine bırakılmaktadır. Raporun turizm sektörüyle ilgili bölümünde ise çok daha çarpıcı cümleler dikkat çekmektedir:

“Turizm alanlarının bir ‘estetik, huzur ve güven’ alanı olduğunu vurgulayan sektör temsilcileri, Suriyelilerin bu illerden uzak tutulmaları gerektiğini, aksi halde ciddi turizm kayıplarının gündeme gelebileceğini, bunun da mevcut istihdamı olumsuz etkileyeceği ve devamında da Suriyelilere yönelik tepkilerin katlanarak artacağını” savunmaktalar (Erdoğan ve Ünver: 2015).

Türkiye'ye gelen Suriyeliler içinde gelir durumu iyi olup büyük kentlerde Türk vatandaşlarının sahip olduğu koşullarda yaşayanlar da bulunmaktadır. Hatta bazıları Türkiye'de iş yerleri açmakta ve buralarda diğer Suriyelileri çalıştırmaktadır. Ekonomi Bakanlığı'na göre resmen 2.827 Suriyeli firma kurulmuştur, ancak kayıtsız firmalarla beraber bu sayının 10 bin civarında olduğu düşünülmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015). Dükkan ve lokanta açanlar ise bu rakamlara dâhil değildir (Dedeoğlu, 2016: 10).

Eğitim ve Entegrasyon İle İlgili Sorunlar

Araştırmalar Suriyeli sığınmacıların ve çocuklarının eğitim ve öğrenim konusunda ciddi sıkıntılar yaşadığını göstermektedir. Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır ancak birçok araştırma eğitim önündeki en önemli sorunun ekonomik sorunlar olduğunu göstermektedir. Sığınmacıların yaşadığı ekonomik sıkıntılar da özellikle kadınları ve çocukları derinden etkilemektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre Aralık 2017 itibariyle Türkiye'de kayıtlı 3.424.237 kayıtlı Suriyeli bulunmaktadır. Bunların 1.109.453'ü okul yaşındaki (5-17 yaş) çocuklardan oluşmaktadır. Bu çocukların 573.104'ü resmi okullara kayıtlı, 14.528'i resmi olmayan okullara kayıtlıdır. Bu çocukların 521.821'inin ise okullarda kayıtları bulunmamaktadır. Okullara

kayıtları bulunmayan çocuklar buradaki çocukların % 47'sini oluşturmaktadır. Okula kayıtlı olmayanların oranı bir önceki yıl yani 2016'da % 42, 2015 yılında ise % 60 olarak kayıtlarda yer almaktadır (Carlier, 2018:6).

Bu rakamların birer yıl arayla bu kadar büyük değişiklik göstermesi son derece çarpıcı bir nokta olarak dikkat çekmektedir. Yine araştırmalar resmi kurumların çocukların okula kaydedilmesi ve çocukların okullara devamı konusunda çok ciddi çabalar içinde olmasına rağmen okula kaydolmama veya devamsızlık sorunlarının ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir. Hayata Destek Derneği'nin araştırmasına göre; kamplarda yaşayan okul çağındaki çocukların % 20'si okula gidemezken kamp dışında yaşayan çocukların % 74'ü okula gitmemekte veya gidememektedir. AFAD'ın araştırmasına göre de kamplarda yaşayan sığınmacı çocukların % 83'ü okula giderken, kamp dışındaki çocukların ise sadece % 14'ü okula gitmektedir. Okula kayıt yaptırmama veya devam etmeme özellikle kız çocukları ve engelli sığınmacılar arasında çok daha yüksektir. Araştırmalar çocukların okula gitmemeleri önündeki en büyük engelin ekonomik nedenler olduğunu göstermektedir (<http://www.hayatadestek.org>).

Araştırmalar okula gitmeyen Suriyeli çocukların daha fazla istismar ve kötü muamele riski altında olduğunu göstermektedir. *"Bu çocukların, travma sonrası stres bozukluğu semptomlarını (tedirginlik, stres, endişe, umutsuzluk gibi) daha fazla gösterdiğini ve fiziksel ve psikolojik gelişimlerini tamamlamayı başaramadıklarını göstermektedir. Bu durum, Suriyeli çocukların "kayıp kuşak" haline gelme riski karşısında Türkiye'nin Suriyeli çocuklara yönelik uzun vadeli eğitim politikaları geliştirmesini zorunlu kılmaktadır."* (Çobaner, 2015: 34).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, kamplarda, okul öncesi de dahil olmak üzere, okul çağındaki tüm çocuklar için eğitim hizmetleri mevcut olduğunu ve Türk vatandaşlarına verilen standartlarda sağlık hizmetlerinin verildiğini belirtmektedir. Buna göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler için yetişkin eğitim merkezleri de mevcut olup bir mesleği olmayanlara gerekli beceriler kazandırılarak meslek sahibi olmalarına yardımcı olunmaktadır (<http://www.goc.gov.tr>). Ancak kampların dışında yaşayan sığınmacıların yaklaşık % 89'u için bu olanaklarla ilgili nelerin sağlanabildiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde belirtildiği gibi eğitim temel insan haklarından biridir (Eser, 2014: 216-219). Sığınmacı çocukların eğitimi, rehabilitasyonu ve sosyalleşmesi de bu temel faktörlerin başında gelmektedir. UNICEF okulların açılması için

Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapmasına rağmen hala okul olanakları ve okullarda çok yetersiz kalmaktadır. Kamp dışında yaşayan Suriyeli çocukların eğitimiyle ilgili yeterli çalışmaların yapılmaması onları dezavantajlı durumda bırakmaktadır. Bu çocuklar ailenin temel ihtiyaçlarını karşılamak için yasa dışı olarak çalışmaya ya da sokaklarda dilenmeye zorlanmaktadır. Eğitimin her çocuğun temel hakkı olduğunun, duygusal ve sosyal gelişimleri açısından önemli olduğunun unutulmaması gerekir. Kayıp bir kuşağın oluşmaması için hükümet ve sivil toplum kuruluşlarının üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeleri büyük bir önem arz etmektedir. Ekonomik sıkıntılar nedeniyle genç kızlar erken yaşlarda evlenmek zorunda kalmaktadır. Suriyeli ailelerden bazıları, evliliğin kız çocuklarına ekonomik ve fiziksel anlamda koruma sağlayacağını düşünmektedir (Çeliker, 2014). Yardım programlarındaki dengesizlikler ise yaşanan bu durumu körüklemektedir. Eğitim konusunda yaşanan diğer bir problem ise meslek edindirme kurslarından sonra geçerliliği olan bir sertifikanın verilmemesidir. Bu yüzden söz konusu kişilerin aldıkları eğitimleri, iş yaşamlarında ne ölçüde kullanabilecekleri belirsizliğini korumaktadır.

Suriyeli çocukların büyük bir kısmı Türkçeyi veya Türkçe okuma yazmayı bilmemektedir. Bu yüzden dil sorunu ve müfredat seçimi gibi konular sığınmacıların eğitimi önünde ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Özellikle kamp dışında yaşayan Suriyeli çocukların Türkçe kurslarına gitmemeleri veya gidememeleri neticesinde eğitimleri de olumsuz etkilenmektedir. Bu durum, çocukların uyum süreçlerini geciktirecek ve topluma aidiyet duygularının gelişmesini zorlaştıracaktır (Borrell, 2011). Ayrıca burada alacakları eğitimin bir gün ülkelerine geri döndüklerinde işlerine yarayıp yaramayacağı gibi endişeler de sığınmacıların okula ilgilerini azaltan nedenler arasında gösterilmektedir.

Bu arada çok sayıda Suriyeli çocuğun taciz edildiği ile ilgili haberler de medyaya yansımaktadır. Örneğin Nizip'te 10 bin 800 sığınmacının barındığı, Türk ve yabancı bakanlar ile ünlü isimlerin sıkça ziyaret ettiği çadır kentte, küçük çocukların taciz edildiği iddiası medyaya yansdı. Şikâyetler üzerine 4 Eylül 2015 günü jandarma kampta hizmet veren bir şirket elemanını taciz iddiası üzerine gözaltına aldı. Başlatılan soruşturma kapsamında Suriyeli çocukların da bilgisine başvuruldu. Jandarmanın ulaştığı taciz mağduru 8 çocuk söz konusu şahsın kendilerine para vererek cinsel ilişkiye zorladığını ve cinsel tacizde bulunduğunu anlattı (<https://www.cnnturk.com>).

Kadınların Yaşadığı Sorunlar

Suriyelilerin gelişinin ardından Türkiye’de konuyla ilgili yapılan araştırmalar ve yayınlanan raporlarda Türkiye’deki Suriyelilerin % 75’inden fazlasını kadın ve çocuklardan oluştuğu² belirtilmektedir. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de sığınmacı kadınlar ve çocuklar ciddi sorunlar yaşamaktalar.

Türkiye’deki mülteci kamplarının koşulları Ürdün ve Lübnan’daki kamplara göre çok daha iyi olmasına rağmen, özellikle kadınların cinsel şiddet, sağlık ve doğum kontrolü gibi konularda yaygın bir şekilde sorunlar yaşadığı gözlenmektedir. Ayrıca kumalık ve çocuk yaşta evliliklerin yaygın olarak yaşandığı sığınmacılar arasında, çok sayıda cinsel taciz olayının yaşandığı da medyaya yansımaktadır. Evin geçimini sağlamaya çalışan ve iş bulamayan Suriyeli kadınların sayıları da azımsanmayacak boyutlardadır. Erkek gücüne değer verilen zor işlerde ise kadınlar dezavantajlı konuma düşmektedir (Jessen, 2013).

Çok sayıda sığınmacı kız çocuğu erken yaşlarda kendilerinden yaşça çok büyük erkeklerle veya evli erkeklerle evlendirilmektedir. Çocuklarının, yaşlı veya evli adamlarla evlenmelerini onaylamasalar bile bazı aileler yaşam mücadelesi için buna katlanmak zorunda kalmaktadır. Bu aileler hayatlarını sürdürmek için evliliği ve kumalığı bir kurtuluş yolu olarak görmektedir. Türkçe bilmediği için sorunlarını gerekli mercilere iletemeyen Suriyeli kadınların bazıları ise ailelerine bile maruz kaldıkları tacizleri anlatamamaktadır.

Ayrıca şehirlerde kaydı bile olmadan yaşayan çok sayıda Suriyeli kadının ihtiyaçları ya da neler yaşadıkları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Özellikle kamplara yakın yerlerde çok eşliliğin arttığı ve başlık paralarının daha düşük olması nedeniyle Suriyeli kadınların tercih edildiği bilinmektedir. Yine zaman zaman Suriyeli genç kızların internetten pazarlandığı ve fuhuşa zorlandıkları da medyaya yansımaktadır. Suriyeli genç kadınların kendilerinden 30-40 yaş büyük erkeklere para karşılığı satıldığının gösterildiği bir televizyon kanalında, erkeklerin çoğunun 18 yaş altındaki Suriyeli kadınları tercih ettikleri de görülmüştür. Kilis Platformu da en az 5000 erkeğin Suriyeli kadınla Kilis’te evlendiğini açıkladı. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kamplarda yaşayan sığınmacılara dağıtılan çok eşlilik ile ilgili broşür hazırladı ancak kamp dışındaki sığınmacı kadınlara yönelik bu tür bir bilinçlendirme çalışması ile ilgili bir bilgi

² Bkz: ORSAM Raporu, Suriye’ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler, Rapor No:189, 2014, http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/2014424_orsam%20rapor%20189tur.pdf, (20.04.2016).

bulunmamaktadır. Suriye’de çok eşlilik yaygın olduğundan ve Şeriat Kanunlarında Müslüman bir erkeğin dört kadınla evlenmesine izin verildiğinden bazı Suriyeli kadınlar, ikinci eşin de aynı haklardan yararlandıklarını düşünerek kuma olmayı kabul etmektedir. Zira 2005’te kırsal bölgelerde Suriyeli erkeklerin % 16.3’ü ve şehirlerde % 9’u birden fazla eşe sahipti (Çeliker, 2014).

Georgetown Üniversitesi Uluslararası Göç Çalışmaları Enstitüsü’nün (ISIM) bir araştırmasında da hükümetin ve Türk Kızılayı’nın kamplardaki çocuk yaşta evlilikleri önlemek için ciddi bir çalışma yapmadıkları, hatta bazı durumlarda görmezlikten geldikleri ifade edilmektedir (Çeliker, 2014). Özellikle zor koşullar altında yaşayan Suriyeli ailelerin çocuklarını 1000-2000 TL karşılığında vermeye razı oldukları belirtilen araştırmada kamplarda kalan Suriyelilerin bazılarının kamp yönetiminin kasıtlı olarak doğum kontrolünü reddettikleri iddiaları da yer almaktadır. Ayrıca hamile kadınların takip edilmemelerinden dolayı neonatal bakımın olmadığı, hatta aile planlaması konusunda bir çalışmanın yapılmadığı da belirtilmektedir (Çeliker, 2014).

Diğer yandan kamplarda yaşayanlarla kamp dışında yaşayan kadınların eğitim sağlık gibi temel hizmetlere erişimi konusunda da farklı olanaklar bulunmaktadır. AFAD’ın bir araştırmasına göre; “kamplarda yaşayan ve doğum yapan kadınlar arasında bir doktorun yardımcı olduğu doğum oranı % 71 iken kamp dışında bu oran yaklaşık % 56’dır.” (<https://www.afad.gov.tr>). Bu verilere bakıldığında Suriyeli sığınmacıların özellikle doğum konusunda sağlık kuruluşlarından ve doktorlardan önemli oranda destek aldıkları görülmektedir. Ancak kampların dışında yaşayanlar arasında kimsenin yardım etmediği doğum oranının yüksekliği dikkat çekmektedir. Özellikle de kamplarda yaşayanlar içerisinde sağlık konusunda destek alanların çok daha yüksek olduğunun görülmesi kurumların bu talep ve ihtiyacı karşıladığını göstermektedir. Kampların dışında yaşayan ve hamilelik, doğum ve sağlık konusunda destek alanların oranlarının kamplarda yaşayanlara göre daha düşük olması bu ihmallerin bizzat sığınmacılardan kaynaklanmış olabileceği ihtimalini de güçlendirmektedir. Ayrıca kampların dışında yaşayan kadınların sağlık hizmetlerine erişim konusunda dil bilmemek ve ulaşım zorluğu gibi nedenlerin de etkisi bulunmaktadır. Kamplarda bütün hizmetlerin daha yakın, düzenli ve organize bir şekilde olması ve kamp sakinleri tarafından biliniyor olması, buralarda tercüme olanaklarının olması bu tür hizmetlere erişimi kolaylaştırmaktadır. Özellikle büyük şehirlerde yaşayan kadınların dil, yol yordam bilmiyor olmasının bu hizmetlere ulaşmalarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Diğer yandan Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International), Suriyeli kadın mültecilerin Avrupa ülkelerine yolculukları sırasında hükümet ve yardım kuruluşlarının bu mültecileri korumakta başarısız olduklarına dikkat çekmektedir. Kadınların yolculukları sırasında kendilerini tehdit altında hissettiklerini aktaran Af Örgütü raporunda kadın sığınmacıların geçtikleri pek çok ülkede insan kaçakçılarıyla, güvenlik görevlileriyle ya da diğer sığınmacılarla cinsel ilişkiye zorlandıkları iddiaları yer almaktadır (<http://www.bbc.com>).

Yollarda Ölümler ve Kazalar

Büyük bir kısmı daha iyi bir yaşam kurmaktan ziyade canını kurtarmak için Türkiye'ye sığınırken, bir kısmı ise daha iyi bir yaşam umuduyla hayatlarını riske atarak AB ülkelerine ulaşmaya çalışmaktadır. Bazıları Türkiye'yi sadece AB ülkelerine geçiş ülkesi olarak kullanırken, bazıları bir süre kaldıktan sonra AB ülkelerine geçmeye çalışmaktadır (Aktaş, 2015: 27-44). Buradan AB ülkelerine geçmeye çalışan sığınmacıların bir kısmı amaçlarına ulaşırken zaman zaman insan kaçakçıları tarafından dolandırılan veya buna benzer sorunlar yaşayanlara da rastlanmaktadır. Güvenlik güçlerinin kontrolleri nedeniyle bu amaçlarına ulaşamayan veya dolandırılma ve benzeri sorunlar yaşayan sığınmacıların bazılarının AB ülkelerine geçmek için İstanbul gibi metropollerde yıllarca beklediğine de rastlanmaktadır.

Güvenlik güçleri Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan gibi ülkelerin kontrolleri artırması ile birlikte Türkiye üzerinden AB ülkelerine geçişlerin önemli oranda azaldığını belirtmekte. Bu arada 2011'den itibaren Edirne'de AB tarafından Türkiye ve İngiltere ortaklığıyla açılan bir mülteci kampı buralarda yakalanan AB ülkelerine kaçak yollardan gitmeye çalışan kaçakların geldikleri yerlere geri gönderilmesi için kullanılmaktadır. Bu kampın kurulmasının aynı zamanda göçmenler için caydırıcı bir özellik taşıdığı belirtilmektedir. Yunanistan da 2012'den beri 12 kilometrelik sınırına duvar örerek buradan geçişleri önlemeye veya minimize etmeye çalışmaktadır. Ancak buna rağmen kitlesel sığınmacı göçü hala korunamamıştır. Türkiye'den AB ülkelerine başka bir geçiş noktası da Bulgaristan, Sırbistan ve Macaristan güzergâhında bulunmaktadır (Aktaş, 2015: 27-44).

Alınan bütün önlemlere rağmen Avrupa Birliği ülkelerine gitmeye çalışan çok sayıda Suriyelinin yollarda yaşamını yitirdiği, bu yollarda sık sık kazaların yaşandığı ile ilgili haberler de medyaya yansımaktadır. Özellikle deniz yolunda yaşanan ölümcül kazalar bazen yüzlerce insanın yaşamını yitirmesine neden olmaktadır. İnsan

kaçakçılara göre denize açılan sığınmacıların yarısı yollarda hayatını kaybetmektedir. Örneğin Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) verilerine göre; 2015 yılının ilk 9 ayında Ege Denizi'ni geçerek Yunanistan'a ulaşmaya çalışırken 224 kişi hayatını kaybetti. Yine Akdeniz'i geçerek İtalya'ya ulaşmaya çalışırken 2 bin 621, İspanya'ya ulaşmaya çalışırken ise 25 mülteci boğuldu. Ege ve Akdeniz'i geçmeyi başaran 467 bin 153 mültecinin Avrupa ülkelerine giriş yaptığı belirtildi ve bu mültecilerin yaklaşık 200 bininin Suriyeli olduğu açıklandı. Yunanistan'a sadece 2015 yılının ilk 9 ayında 336 bin 968 mültecinin giriş yaptığı belirtilen IOM verilerine göre; bunların yaklaşık 176 binini Akdeniz üzerinden giden Suriyeliler oluşturdu. İtalya'ya ise Akdeniz'i geçerek 127 bin 266 mülteci ulaştı. İspanya'ya 2 bin 819, Malta'ya 100 mülteci gitti. (<http://www.aljazeera.com.tr>, 2015).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre; 2015 yılında Akdeniz'de en az 3 bin 771 kişi öldü veya kayboldu. 2016 yılının ilk on ayında da en az 3 bin 800 kişi Akdeniz'de öldü ya da kayboldu. 2015 yılında yıl Akdeniz'den Avrupa sahillerine 1 milyon 15 bin 78 sığınmacı ulaşırken, 2016'da ise Ekim ayına kadar bu rakam 327 bin 800'de kaldı. BM, 2015'te her 269 sığınmacıdan birinin Akdeniz'de hayatını kaybetmesine rağmen, bu yıl bu oranın 3 kat artarak her 88 sığınmacıdan birinin yaşamını yitirdiğini, bu durumun endişe verici olduğunu bildirdi (<http://www.aljazeera.com.tr>, 2016).

Denizde boğulanların yanı sıra karada sağlıksız koşullarda çalışan, işe gidip gelirken kaça geçirerek yaşamını yitirenler de bulunmaktadır. Zaman zaman kaza geçirip ölenler arasında çocuklar ve bebeklerin olduğu da görülebilmektedir.

Barınma İle İlgili Sorunlar

Türkiye'deki Suriyelilerin bir kısmı sınıra yakın yerlere kurulmuş olan kamplarda yaşamlarını sürdürürken bir kısmı çeşitli devlet kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri tarafından kendilerine sağlanan yerlerde yaşamlarını sürdürmektedir. Ülke genelinde kendi imkanlarıyla hayatlarını sürdürmekte olan milyonlarca Suriyelinin büyük bir kısmı ise barınma konusunda ciddi sorunlar yaşamaktadır. Sığınmacıların büyük bir kısmı ülkenin değişik yerlerinde değerinin çok üzerinde fiyatlarla kiraladıkları evlerde barınmaya çalışmaktalar. Suriyelilerin kitlesel olarak Türkiye'ye gelmesiyle birlikte büyük iller başta olmak üzere birçok ilde kiralarda artış gözlenmiştir. Çok sayıda Suriyeli de gerekli tadilat ve bakımları yapılmamış, bazen bölmelerle ayrıştırılan işyerleri gibi mekânlardan

oluşan, sağlıklı yaşamaya elverişli olmayan yerlerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Yaygın bir şekilde düşük ücretle çalışan ve ciddi geçim sıkıntısı yaşayan Suriyeliler ev bulmakta zorlanmakta ve/veya yaygın bir şekilde yaşadıkları yerlere değerinden daha fazla ücret ödemek durumunda kalmaktadırlar. Bu durumda beraberinde ciddi sorunlar getirmektedir.

Barınma ile ilgili ciddi sorunlar yaşayan sığınmacıların büyük bir kısmı bu yüksek kiralarını ödemek için piyasa fiyatının çok altında işlerde çalışmak durumunda kalmaktadır. Bu durumdaki birçok ailenin çocukları da çalışmak veya dilenmek zorunda kalmaktadır. Birçok ilde çarşıda pazarda dilenen Suriyeli çocukları veya kadınları çalışırken veya dilenirken görmek mümkündür. Mazlum-Der'in konuyla ilgili hazırladığı bir raporda; İstanbul'daki Suriyelilerin barınma ile ilgili ciddi sorunlar yaşadıkları dile getirilmektedir. Raporda barınacak bir yer bulamayan çok sayıda sığınmacının ise parklarda ve bahçelerde yatıp kalktığı dile getirilmektedir. Örneğin İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin karşısındaki Şehzadebaşı (Saraçhane) parkında, Küçükpazar semti Haliç sahilinde, Şirinevler'de Yıldız Zöhre Camisi yanındaki parkta çok sayıda sığınmacının yattığı belirtilmektedir. (Mazlum-Der, 2013). Bu çarpıcı tablolar sadece İstanbul'da değil, hemen hemen Suriyeli sığınmacıların kitlesel olarak yaşadığı tüm şehirlerde görülebilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'deki resmi kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütleri ve bazı vatandaşların bütün çabalarına rağmen Suriyeli sığınmacıların ciddi sorunlar yaşadığı görülmektedir. Zira üç buçuk milyonluk bir insan topluluğunun yıllarca süren sorunlarının çözümünün Türkiye gibi işsizlik sorunu olan bir ülke için kolay olmadığı malumdur. Bununla birlikte Suriye'deki savaşın bitmesi ve Suriyelilerin ülkelerine dönmeleri de en azından kısa sürede mümkün görünmemektedir. O halde Suriyelilerin burada "misafir" ya da geçici olarak değil uzun yıllar yaşayacakları düşünülerek sorunlarına uzun vadeli kalıcı çözümler üretmek gerekmektedir. En önemli çözüm yolu da entegrasyondur. Entegrasyonun en belirleyici ve etkili yolu ise dil ve eğitimden geçmektedir. Entegrasyon sorunu yaşayan, toplumdan dışlanan eğitimsiz çocukların ileride suç ve istihdam gibi konularda ciddi sorunlar yaşamaması olasıdır. Bu sorunlar sadece bunların bireysel veya grupsal sorunları olmayacak içinde yaşadıkları toplumun da sorunları olacaktır. Türkiye'nin acilen bu gerçekle yüzleşmesi ve bu işi çok daha fazla ciddiye alarak titizlikle ele alması gerekmektedir. İnsanların entegrasyonunu sağlamak için eğitim, dil kursları ve meslek

kursları acilen öncelik verilmesi gereken alanlardır. Sığınmacıların Türkçeyi öğrenmeleri topluma entegrasyon süreçlerini kolaylaştıracak ve hızlandıracaktır. Burada özellikle kadın ve çocukların eğitimine öncelik verilmesi gerekmektedir. Çünkü eğitim bir yandan kadınların toplum içinde daha aktif rol almalarını sağlarken, aynı zamanda çocuklarını eğitmeleri için de gerekli ve belirleyicidir. Kadınların topluma entegrasyonu teşvik edilerek erkeklere bağımlılıkları azaltılabilirse aynı zamanda çocuk yaşta evlilikler, kumalık ve kadın ticareti de azalacak ve bu sorunlardan muzdarip insanların çocukları ile birlikte topluma entegrasyonları daha da kolaylaşacaktır. Ayrıca Türkiye ve Suriye'nin medeni kanunlarının farklı olması nedeniyle Suriyeli kadınların çok eşlilik ve medeni kanun hakkında bilgilendirilmesi ve Türk Medeni Kanunu'nun çok eşliliğe izin vermediğinin anlatılması gerekmektedir. Yine cinsel şiddetten mağdur olan kadın ve çocuklara psikolojik destek sağlanması, kadın ve çocukların güçlenerek hayata katılmasını ve entegrasyonunu kolaylaştıracaktır (Çeliker, 2014).

Diğer yandan AB ülkelerine ulaşmak için çıktıkları yollarda hayatını yitirenlerin durdurulması ve insan kaçakçılığıyla ilgili AB ile işbirliği halinde ciddi önlemlerin alınması gerekmektedir. Yurt içinde güvenli olmayan eski araçlara doldurularak çalışmaya götürülürken yollarda ölen göçmen trajedilerinin tekrarlanmaması için bu konularda da ciddi kontrollerin yapılması ve önlemlerin alınması gerekmektedir. Ayrıca sığınmacılara yüksek fiyatlarda sağlıksız koşullardaki konutların kiralanması önlenmeli, sığınmacıların insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu konuları istismar edenlerin cezalandırılarak bu tür olumsuzlukların yaşanmasının sonlandırılması gerekmektedir.

Kaynakça

- AFAD (2017). Suriye'den Türkiye'ye Nüfus Hareketleri.2017 <https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3931/xfiles/webformatisuriyedenturkiyeyenufushareketleri.pdf>, (Erişim Tarihi: 17.01.2017).
- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2015). <https://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54292ce0369dc32358ee2a46/a%20g%20k%20r%20%20kitap.pdf?>, (Erişim Tarihi: 17.01.2016).
- Aktaş, M. ve Öztekin, S. (2017). Göç ve Mültecilik ile ilgili Kavram Karışıklığı. *Third Sarajevo International Conference*

Irregular Migration towards EU and Balkan Countries.
Sarajevo, April.

- Aktaş, M. (2015). Türkiye'nin Göç Politikası ve Göçmenlerin Sorunları. *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 29-30 Mayıs, 27-44.
- Amnesty International (2014). Left Out in the Cold. Syrian Refugees Abandoned by the International Community, http://www.amnesty.eu/content/assets/Reports/Left_Out_in_the_Cold_Syrian_Refugees_Abandoned_by_the_International_Community_final_formatted_version.pdf, (Erişim Tarihi: 08.03.2017).
- Aljazeera (2016). Akdeniz'de 3 bin 800 göçmen öldü, 26 Ekim 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/akdenizde-3-bin-800-gocmen-oldu>, (Erişim Tarihi: 01.08.2018).
- Aljazeera (2015). 1 yılda 224 mülteci Ege'de boğuldu, 22 Eylül 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/1-yilda-224-multeci-egede-boguldu>, (Erişim Tarihi: 01.08.2018).
- Avrupa Komisyonu (2018). European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations Turkey Report. 11 Haziran 2018, https://ec.europa.eu/echo/where/europe/turkey_en, (Erişim Tarihi:30.07.2018).
- Başak, C. (2011). *Mülteciler, Sığınmacılar, Yasa Dışı Göçmenler*. Ankara: Sonsöz Gazetecilik ve Reklamcılık.
- BBC Türkçe (2016). Kadın mülteciler Avrupa yolunda cinsel tacize uğruyor. 18 Ocak 2016, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160118_amnesty_kadin_multeciler, (Erişim Tarihi:24.04.2016).
- Borrell, R. (2011). A Review of Second Language Learning Factors for Refugee Populations. <https://www.psych.umn.edu/assets/pdf/news/borrell.pdf>, (Erişim Tarihi: 19.04.2016).
- Carlier, W. (2018). UNHCR Kids Report 2018, <https://kidsrights.org/sites/default/files/inline-files/Background%20Report%202018%20%20The%20Widening%20Educational%20Gap%20for%20Syrian%20Refugee%20Children.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.08.2018).
- CNN Türk (2016). Suriyeli 8 çocuğa tecavüz eden temizlikçinin 289 yıl hapsi istendi, 12 Mayıs 2016, <http://www.cnntrk.com/turkiye/suriyeli-8-cocuga-tecavuz-eden-temizlikcinin-289-yil-hapsi-istendi>, (Erişim Tarihi: 01.08.2018).

- Çalık, T. (2015). Sığınma Hakkının Korunması. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 23 (1), 117-146.
- Çeliker, C. (2014). Suriyeli sığınmacıların durumu, sorunları ve çözüm yolları, <http://blog.radikal.com.tr/politika/suriyeli-multecilerin-durumu-sorunlari-ve-cozum-yollari-71182>, (Erişim Tarihi: 08.03.2016).
- Çetingüleç, M. (2017). Türkiye’ye mülteci akınında patlama, Al-Monitor, 21 Şubat 2017, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2017/02/turkey-syria-sharp-rise-in-refugee-flow.html#ixzz4bIPQU4sZ>, (Erişim Tarihi: 14.03.2017).
- Çobaner, A. A. (2015). “Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili”. *Marmara İletişim Dergisi*. Sayı: 24, 27-54
- Dedeoğlu, N. (2016). *Savaş Göç ve Sağlık*. Ankara: Türk Tabipler Birliği Yayınları. online: https://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacilar_rpr.pdf, (Erişim Tarihi: 18.04.2016).
- Demirhan Y. ve Aslan, S. (2015). Türkiye’nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi. *Birey ve Toplum*, Bahar, 5 (9), 23-62.
- Dost, S. (2014). Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu. *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 27-69.
- Dünya Bankası (2017). The Toll of War: The Economic and Social Consequences of the Conflict in Syria. 10 Temmuz 2017, <http://www.worldbank.org/en/country/syria/publication/the-toll-of-war-the-economic-and-social-consequences-of-the-conflict-in-syria>, (Erişim Tarihi: 25.06.2018).
- Efe, İ. (2015). *Türk Basınında Suriyeli Sığınmacılar*. Ankara: SETA Vakfı.
- Erdoğan, M., Ünver, C. (2015). Türkiye iş dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri. Kasım, TİSK Yayını No:353, <http://tisk.org.tr/tr/e-yayinlar/353-goc/353-goc.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.03.2016).
- Eser, E. (2014). Küreselleşme Süreci ve Eğitime Etkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2 (2), Aralık, 211-224.
- Haberler.com (2016). AB Konseyi Başkanı: Göçmenleri Barındırmada Türkiye Örnek Olacak Tek Ülke. 23 Nisan 2016, <http://www.haberler.com/ab-konseyi-baskani-turkiye->

- [ornek-olacak-tek-ulke-8381635-haberi/](#), (Erişim Tarihi: 25.04.2016).
- Hayata Destek Derneği,
http://www.hayatadestek.org/media/files/Turkiyede_Cocuk_Is_ciligi_Sorunu_Suriyed.pdf (01.02.2017).
- İçduygu, A. (2004). *Türkiye’de Kaçak Göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü,
http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler_409_558_560, (Erişim Tarihi: 08.03.2016).
- Jessen, A. (2013). The Government of Turkey and Syrian Refugees. (http://issuu.com/georgetownsf/docs/jessen_2013_-_final), (Erişim Tarihi: 10.03.2016).
- Kap, D. (2015). Suriyeli Mülteciler: Türkiye’nin Müstakbel Vatandaşları. *Akademik Perspektif*. 19 Ocak 2015,
<http://akademikperspektif.com/2015/01/19/suriyeli-multeciler-turkiyenin-mustakbel-vatandaslari/>, (Erişim Tarihi: 23.10.2017).
- Kılıç, T. (2010). Bir İnsan Hakkı Olarak Sığınma Hakkı. *Mülteci*,
http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=59:br-nsan-hakki-olarak-ltca-&catid=35:goc-ve-multecilik&Itemid=14, (Erişim Tarihi: 01.08.2018).
- Liberation (2018). La guerre en Syrie a fait plus de 350 000 morts en sept ans. 12 Mart 2018,
http://www.liberation.fr/planete/2018/03/12/la-guerre-en-syrie-a-fait-plus-de-350-000-morts-en-sept-ans_1635581, (Erişim Tarihi: 15.05.2018).
- Mazlum Der. (2013). Türkiye’de Suriyeli Mülteciler İstanbul Örneği,
http://istanbul.mazlumder.org/webimage/suriyeli_multeciler_raporu_2013.pdf, (Erişim Tarihi: 25.04.2015).
- ORSAM Raporu (2014). Suriye’ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler, Rapor No: 189,
http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20144_24_orsam%20rapor%20189tur.pdf, (Erişim Tarihi: 20.04.2016).
- Sputnik News (2018). Septans de guerre: le conflit en Syrie en chiffres, 16 Mart 2018
<https://fr.sputniknews.com/international/20180316103553069-1-guerre-syrie-chiffres/> (Erişim Tarihi: 15.06.2018).
- The Telegraph (2013). Syria Refugee Crisis as Bad as Rwanda Genocide, UN Says, The Telegraph, 16 Haziran 2013,

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/10183899/Syria-refugee-crisis-as-bad-as-Rwanda-genocide-UN-says.html>, (Erişim Tarihi: 10.03.2016).

UNCHR (2018). Urgence En Syrie, Nisan 2018, <http://www.unhcr.org/fr/urgence-en-syrie.html>, (Erişim Tarihi: 01.08.2018).

UNICEF (2015). Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar, http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiyedeki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Kasim%202015.pdf, (Erişim Tarihi: 01.08.2018).